

המרכז לחינוך לקיימות הפקולטה למדעים | מכללת סמינר הקיבוצים
המכון לחינוך מתקדם קתדרת אונסקו לחינוך הומניסטי

אקו-הומניזם

חינוך עכשיו כדי שיהיה מחר

מנהיגות חינוכית-ערכית לעת הזאת

חברי צוות הכתיבה:

פרופ' נמרוד אלוני, ד"ר אדווה מרגליות, ד"ר דפנה גן, ד"ר אדיב גל,
ד"ר נירית אסף רייזל, ד"ר טלי סגל, ד"ר נטע בר יוסף-פז, ד"ר איריס אלקחר,
מרב ברקוביץ ונעמה לב

נוסח תמציתי

קיץ 2020

אקו-הומניזם עכשיו כדי שיהיה מחר

מנהיגות חינוכית-ערכית לעת הזאת

מבוא

במקום שאין אנשים השתדל להיות איש

(פרקי אבות)

מעולם לא היו המוחנכים המוסריים דרושים כל כך, ומעולם לא היה הסיכוי למוצאם קלוש כל כך. בעת המגפות הגדולות... איה אפוא רופאי האנושות המודרנית, הניצבים הכן על רגליהם בבריאות ובאון, ושביכולתם אף לסייע לאחרים ולהנחותם?

[ניטשה]

כאנשי חינוך שמבקשים לטפח את הדורות הצעירים למיטבם ולצייד אותם בתובנות, ברגישויות וביכולות שיאפשרו להם חיים איכותיים, איננו יכולים עוד לדבר בנפרד ובמנותק על ערכים הומניסטיים, צדק חברתי, רדיפת שלום, אזרחות דמוקרטית, אורח חיים בריא וקיימות סביבתית. מגמת ההתקרבות בין התחומים מצאה ביטוי בשנים האחרונות באימוץ הפרדיגמה של קיימות סביבתית (משאבי הטבע, מגוון המינים, יציבות אקלימית) ובהחלתה על תחומי חיים מרכזיים אחרים. כך לדוגמה נוצרו תחומי הדיון והמעשה של קיימות חברתית (משאבי בריאות, רווחה, דיור ופנסיה), קיימות דמוקרטית (בחירות חופשיות, זכויות אדם ואזרח, שוויון הזדמנויות, תקשורת חופשית והפרדת הרשויות), קיימות תרבותית (שימור לשונות, מורשות תרבות ואורחות חיים קהילתיים), וקיימות חינוכית (מורים כשירים, תוכניות לימוד ראויים ומבנים הולמים לחינוך איכותי ושוויוני).

לנוכח הריק המנהיגותי בתחומים המהותיים לחינוך - שעוסקים בטיפוח אנשים טובים וחברה מתוקנת ולא בעניינים טכניים של הוראה ב"זום" או בסטנדרטיזציה של מבחני הבגרות - אנו מציעים בזאת **מתווה בסיסי לחינוך ערכי אקו-הומניסטי**. אנו קוראים לאימוץ גישה חינוכית אקטיביסטית שמקבלת **אחריות הוליסטית להגנת מערכות הטבע והחברה החיוניות להבטחת איכות חיים נאותה לחברה האנושית ותפקוד משגשג לסביבה הטבעית**.

כפי שמלמדת כותרת המסמך ושתי המובאות שבראשיתו, אנחנו בתקופה משברית, הריק המנהיגותי אך מחמיר את המצב, ונדרשת התייבבות של אנשי החינוך למלא את שליחותם, בגישה אקטיביסטית, לטובת ביסוס תרבות הומנית, הוגנת ומשגשגת; לתרבות שמקדמת את שלום האדם והאדמה במובן המקראי והכי מלא, במילותיו של פרופ' אבי רביצקי, "של ביטחון, רווחה, רגיעה ושגשוג"; של "הרמוניה ברוכה במישורים השונים של הגוף והרוח". תרבות שמאפשרת לאחרים להתקיים במיטבם - על פי טבעם.

המשבר שאנו חווים היום, ושמאיים בצורה ממשית על קיימות התרבות והסביבה לילדינו ולדורות הבאים, הוא רב-ממדי. כאילו לא די היה במשבר האקלים ובהרס הסביבה הטבעית, בקריסת הדמוקרטיה הליברלית ובעליית משטרים פופוליסטיים, בהרחבת הפערים הכלכליים ובהגירת מיליוני פליטים ועקורים, הרי בראשית שנת 2020 היתה בנו מגפת הקורונה. עד כה פגעה המחלה ביותר ממיליון בני אדם והזכירה לנו שאיננו כל-יכולים, ושלטבע דרכיו שלו. יתר על כן, בקרב אנשי המדע בעולם ישנה הסכמה שנזקי הקורונה הם כאין וכאפס לעומת האסונות הקרבים בגין המשבר האקולוגי: שריצת האמוק האנושית לצמיחה כלכלית ולאובססיה צרכנית, במקביל להתפוצצות האוכלוסין, היא כשייט אסוני על סיפון הטיטניק - הרס הקיימות הסביבתית, ובעקבות זאת פגיעה קטסטרופלית בחברה האנושית.

6. איכות חיים כמושג רחב של WELL BEING אנושי וסביבתי, החורג ממדיי התל"ג וכולל היבטים רחבים של ביטחון ורווחה אישיים, בריאות וחינוך, נגישות למשאבי טבע ותרבות, הגשמה עצמית, צדק חברתי, זכויות אדם, שותפות דמוקרטית, שקיפות שלטונית, אמון במשרתי הציבור וקהילה תומכת.

7. תרבות דיאלוגית שמחליפה את גישת ההכנעה, המניפולציה והשליטה ביחסים מבוססי אמון, כבוד, הקשבה, אמפתיה, הנמקה הגיונית, ורצון טוב להגיע להסכמות ולהבנות בדרכי שלום ואחוה.

8. אזרחות דמוקרטית המקפידה על זכויות האדם, על ביזור הכוח בהפרדת הרשויות ועל וטיפוח רשויות אזרחיות עצמאיות בתחומי התקשורת, האקדמיה, האומנויות, הצדק החברתי והרב-תרבותיות.

9. גישה מניעתית שמחליפה את הגישה המתקנת-משקמת, ושיתרונה הוא במניעת הסבל וההרס שנגרמים מהזנחה והפקרות כמו גם בעלויות הנמוכות שנדרשות לבניית הטוב והתקין בהשוואה לאלה הנדרשות בשיקום הרע והקולקל.

10. מתינות ואיטיות כדפוסי התייחסות והתנהלות שמבקשים לבלום את העמסת היתר השוברת, המנכרת והמעוותת בגין "מרוץ העכברים" לקריירה, הישגים, פרסום, מלטיטסקינג, מיקסום היעילות וצבירת הרווחים. עצירה לשם התבוננות קשובה והתחברות ליפה ולמשמעותי בעצמך, בזולת, בתרבות ובטבע.

11. חוסן אישי וקהילתי כעוצמה פנימית של היחיד והחברה להתמודד באיתנות ובמידתיות עם ההשתנות המהירה, אי-הוודאות, הזהויות המורכבות והשתלטות הטכנולוגיה הדיגיטלית - כתופעות שמאפיינות את המאה ה-21 ומייצרות קשיים ואתגרים חדשות לבקרים.

עם הפנים קדימה

אקו-הומניזם עכשיו כדי שיהיה מחר. אנו קוראים לאנשי החינוך באשר הם לאמץ ולהוביל תפיסה הוליסטית ואקטיביסטית של קיימות, המשלבת אחריות לגורל הטבע והאנושות. זו אתיקה ופדגוגיה לזמן הזה, שמתוך הוקרת כבוד האדם והצדק החברתי, מערכות הטבע ומגוון המינים פועלת לקדם בצורה הדדית, מידתית וארוכת-טווח את שגשוג עולם הטבע ואת איכות החיים הנאותה לכלל בני האדם. זה שילוב של הנעים עם המועיל: איכות חיים לפרט, לקהילה ולסביבה.

כדי שיהיה מחר, עלינו לחנך היום לקידום התכלית העליונה של שלום האדם ושלום האדמה. עלינו לטפח בקרב הצעירים של היום את הרגישויות, התובנות והיכולות שיבטיחו **נפש בריאה בגוף בריא, חברה בריאה בטבע בריא**. עלינו להעצים אותם כדי שיוכלו להתמודד כהלכה עם אתגרי ומשברי המאה ה-21 ויזכו ליהנות מכל הטוב שמזמנים משאבי הסביבה הטבעית והתרבות האנושית. במקום הריק הערכי של נהנתנות אנוכית וצרונות אובססיבית מכאן והקנאות הערכית הפונדמנטליסטית-לאומנית מכאן, אנו מציעים השקפת עולם אקו-הומניסטית שאדניה מוסר הומניסטי, קיימות סביבתית, צדק חברתי, אזרחות דמוקרטית ועושר השכלתי-תרבותי. אין היא שוללת לאומיות, דתיות או שאפתנות כלכלית, אבל היא כן מחייבת **ללמוד לחיות עם אחרים ולא על חשבון אחרים**. משמע, במקרים של התנגשות בין ערכי היסוד ההומניים-סביבתיים לבין הערכים המקומיים-ייחודיים, יש לתת קדימות לראשונים על פני האחרונים.

להלן אחד עשר קווים מנחים להגשמת החינוך האקו-הומניסטי:

- 1. מוסר הומניסטי** שמחויב לערכי היסוד של כבוד האדם, שוויון ערך האדם ומתן הזדמנות הוגנת לכל אחת ואחד לחיים אוטונומיים ומלאים של התפתחות, הגשמה עצמית, ושותפות פורייה בחברה.
- 2. גישה אקולוגית** שרואה בטבע לא רכוש לבעלות אלא קהילה לשייכות: גישה שמגלה אכפתיות ואחריות לקיום הרמוני של מערכות הטבע והתרבות ולפיתוח כלכלי שאינו מחבל במשאבי הטבע והקיימות הסביבתית.
- 3. גישת הקיימות** שמחויבת לקיום ארוך-טווח ומיטבי של מערכות חברה וטבע שתרומתן לשגשוג הטבע והאנושות משמעותית ומוכחת. בזיקה למסמכי האו"ם בנושא הפיתוח בר-הקיימא, הקיימות כוללת היבטים חברתיים דוגמת מיגור העוני ורעב, השגת שוויון מגדרי, משטר דמוקרטי ובריאות טובה, לצד היבטים סביבתיים של מים נקיים, הגנת מגוון המינים, הצלת האוקיינוסים, ועצירת ההתחממות הגלובלית.
- 4. גישה רציונלית**, מדעית-ביקורתית, שמחויבת לבקשת האמת, ניכרת בפתיחות דעת, ומגבשת עמדות והתנהגויות על בסיס ידע תקף, הנמקות הגיוניות, כלי מדידה אמניים וראיות עובדתיות.
- 5. אורח חיים** בריא שמתגלם בתפקוד המיטבי והמלא של אורגניזם, של ארגון חברתי ושל מערכת טבע - על פי טבעם או תכליתם.

ליצירת קשר ניתן לפנות למרכז למחקר ויישום קיימות בחינוך
טל': 03-690-2334 dafna.gan@smkb.ac.il